

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ В ТЕРМІНАХ

Рец.: Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів / Голянич М.І., Іванишин Н.Я., Ріжко Р.Л., Стефурак Р.І.; за редакцією М.І.Голянич. – Івано-Франківськ : Сімик, 2012. – 392 с.

Одним із актуальних напрямків мовознавства, який передбачає розгляд тексту на різних мовних рівнях і в річищі сучасних наукових парадигм, є лінгвістичний аналіз тексту, що має на меті опис системи категорій, визначення своєрідних мовних складників змісту і форми, висвітлення різновидів зв'язків між окремими частинами, з'ясування усталених правил вираження й експлікації цих зв'язків. Як і будь-яка інша галузь знань, лінгвоаналіз оперує системою термінів, особливістю якої є наявність специфічних термінолексем, так і залучення термінів із інших сфер лінгвістики, оскільки текст є багатовимірною, різноаспектною одиницею, своєрідним утворенням, що, за образним висловлюванням Г.-Г.Гадамера, «передбачає, власне, сплетіння окремих ліній у суцільну павутину, яка утримує себе і не дозволяє якійсь окремій нитці випасти із плетива».

Систематизація та тлумачення значень термінологічних одиниць, які відображають сучасний стан розвитку лінгвістики тексту і найчастіше використовуються у процесі викладання названого навчального курсу, окреслення їх взаємозв'язків та взаємозалежностей на всіх мовних рівнях – такі основні завдання поставили перед собою автори рецензованого словника, викладачі кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника кандидати філологічних наук, доценти Наталя Ярославівна Іванишин, Руслана Любомирівна Ріжко, Роксолана Іванівна Стефурак під керівництвом доктора філологічних наук, професора Марії Іванівни Голянич. Видання належить до словників цитатного типу: у статті, зазначають укладачі, «запропоновано, як правило, різні визначення кожного з термінів, які представляють усі рівні мови і використовуються при комплексному лінгвістичному аналізі тексту... виписані зі словників,

монографій, статей, підручників, передусім – з енциклопедії «Українська мова» (с. 4).

Словник має відповідну структуру. У **Передмові** окреслено завдання праці, з'ясовано будову словникових статей, наголошено на тому, що авторський «підхід при доборі реєстрових одиниць зумовлений необхідністю показати динамічність задекларованої в назві праці терміносистеми, розмаїття її елементів, взаємозв'язок із тими термінологічними системами, які маніфестують «помежові» з лінгвістикою галузі: етнолінгвістику, когнітивну лінгвістику та ін., а також підкреслити, що в сучасному мовознавстві відображено процес актуалізації тих одиниць, які раніше в ньому не були об'єктом термінологічної кодифікації (наприклад, терміни «дискурс», «фрейм», «слот», «модус» та ін.)» (с. 6). З метою економії сторінкового простору та полегшення роботи зі словником подано **Загальні умовні скорочення**, а також невід'ємний компонент довідкових видань – **Українську абетку**.

У словнику міститься 869 статей, у яких пояснено 901 найуживаніший термін вказаної галузі. До кожної реєстрової одиниці запропоновано переважно по кілька визначень, досить рідко трапляються терміни чи терміносполуки тільки з однією цитатою-дефініцією. Більшість словникових статей охоплює чотири тлумачення (*алогізм, дискурс, комунікація, контамінація, континуум, кореферентність, лейтмотив, мовленнєвий (мовний) етикет, мовна гра, модус, паліндром, плеоназм, сигніфікат* та ін.), п'ять (*апосіопеза, імпліцитність, когерентність, модальність, номінація, парадигма, полісемант, стилізація, фрейм* тощо), шість (*антитеза, висловлення, внутрішня форма слова, експресія, код, парцеляція, семема* та ін.). Непоодинокими є випадки ілюстрування значень термінів сімома (*адресат, актуалізація, алюзія, валентність, ідіолект, інтенція, конотація, символ*), вісьмома (*ідіостиль, okazіоналізм, пресупозиція, референт, троп*), рідше дев'ятьма (*імплікація, підтекст*), десятьма (*денотат, контекст, текст*), навіть одинадцятьма (*метафора*), тринадцятьма цитатами-дефініціями (*концепт*). Кожне визначення супроводжується точною вказівкою на джерело цитування.

Наведемо зразок словникової статті:

Ідіолект – «(від гр. *idios* – свій, особливий і діалект) – індивідуальний різновид мови, представлений сукупністю різних ознак мовлення окремого носія мови (індивіда). І. містить ознаки норми й узусу відповідної мови, демонструє екземплярний рівень лінгвальної діяльності. У письмовому мовленні І. виявляє риси ідіостилю» [...].

«Мовна практика окремого носія мови; сукупність формальних і стилістичних ознак, що вирізняють індивідуальну мову» [...].

«Індивідуальна мова особистості, сукупність семантичних і стилістичних особливостей мовлення і текстів окремого носія певної мови. Це індивідуальний варіант загальнонародної мови (пор. з діалектами – масовими територіальними варіантами). Специфічність І. створюється відбором і перевагою мовних одиниць, вибраним використанням їх сполучних і композиційних можливостей, творчими мовленнєвими діями. У найширшому значенні І. – не тільки особливості, але й увесь склад мовлення...» [...].

«...Специфічні мовленнєві особливості... окремої особи, ...усі реалізації й варіанти мови в устах індивіда, сукупність усіх текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних у лінгвістиці з метою вивчення структури і системи мови» [...].

«Мова письменника... Мовленнєва діяльність в межах системи загальнонародної мови, індивідуальний стиль на основі загальнонародної національної мови. І все ж у певному сенсі письменник є творцем мови, він розкриває її потенційні можливості, які інколи можуть закріплюватися у загальному вжитку» [...].

«Індивідуальне мовлення, що пояснюється місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, загальним рівнем культури певної людини. І. як мовна характеристика особистості не тільки окреслює особливе, а й розкриває різноманітні аспекти мови як загальнонаціонального феномена, її невичерпний потенціал» [...].

«У пострадянському лінгвістичному термінопросторі термін поширився приблизно з кінця 70-х років минулого століття... У широкому розумінні ідіолект – реалізація певної мови в устах індивіда, тобто сукупність текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних лінгвістом із метою вивчення системи

мови; ...у вузькому значенні – тільки специфічні мовленнєві особливості певного носія мови; ...ідіолект відображає не тільки особистість, переконання, темперамент, а певною мірою також нашу соціолінгвістичну біографію – індивідуальну участь у комунікативних ситуаціях як пережитих, даних у досвіді, так і актуальних із відповідною їм мовною поведінкою... Під ідіолектом певного автора прийнято розуміти всю сукупність створених ним текстів у вихідній хронологічній послідовності, яка санкціонована самим автором, якщо тексти зазнавали обробки... Оперування терміном *ідіолект* зобов'язує дослідника враховувати екстралінгвальний фон мовотворчості письменника, а також різнотипні інтертекстуальні проєкції конкретних мовно-естетичних феноменів» [...] (с. 121-122).

Автори врахували й подали у словнику фонетичні варіанти термінів, напр., *біблеїзм* і *біблеїзм*, *мейозис* і *мейосис*, *міф* і *міт*, *оксиморон* і *оксюморон* та ін.

У рецензованому виданні представлена синонімія та дублетність у системі термінів, що обслуговують названу галузь мовознавства: власне український – запозичений термін (*асиндетон* – *безсполучниковість*, *членованість тексту* – *дискретність тексту*, *включення* – *інклюзив*, *внутрішнє мовлення* – *ендофазія*, *мовець* – *адресант* та ін.), однослівна номінація – терміносполука (*псевдоетимологія* – *народна етимологія*, *лінгвогенристика* – *лінгвістична генологія* тощо). Іноді синонімічні ряди охоплюють більшу кількість термінів, що зумовлено функціонуванням українського та запозиченого терміна, моно- та полілексемних найменувань того чи того наукового поняття: *візіопоезія*, *зорова поезія*, *поезомалярство*, *візуальна поезія*; *архісема*, *інтегральна сема*, *гіперсема*, *родова сема*; *адресат*, *отримувач*, *слухач*, *читач*, *інтерпретатор*, *аудиторія* тощо.

Дотримуючись думки, що словникова стаття є джерелом різнобічних відомостей про термін, автори в багатьох випадках (особливо це стосується запозичень) подали коментарі про їх походження. Важливим також є позначення наголосів реєстрових слів. Нерідко у словникових статтях подано, крім власне дефініції, ширшу інформацію про наукове поняття, репрезентоване відповідним терміном. Напр., навівши визначення *комунікативного (мовленнєвого) акту*,

укладачі пропонують його класифікації за різними ознаками, зокрема п'ять класів мовленнєвих актів за іллокутивною силою (вердиктиви, екзерсітиви, комісиви, бехабітиви, експозитиви), поділ їх за іллокутивною метою, напрямками пристосування, вираженими психологічним станом мовця (репрезентативи, або асертиви, директиви, комісиви, експресиви, декларативи), а також такі види мовленнєвих актів, як ініціативний, непрямий, прямий, реактивний (с. 159-160). У словниковій статті *Методи лінгвістичного аналізу* автори не обмежилися тільки дефініціями, а навели короткі характеристики кожного з цих методів: зіставний, інформаційно-смысловий, концептуальний, метод структурно-фрагментарного опису, лінгвопоетичної інтерпретації, асоціативного поля, стилістичного експерименту, контент-аналіз, компонентний аналіз та ін. (с. 200-203). Така розлога інформація про термін, зібрана з різних джерел і сконденсовано подана в одній словниковій статті, є, на нашу думку, справді неоціненним скарбом для користувачів. Тому наукова цінність рецензованої лексикографічної праці є, без сумніву, великою. Важливість і корисність цього видання полягає, на наше переконання, ще й у тому, що **Список використаної літератури**, який охоплює 255 джерел, – це своєрідний орієнтир для дослідників тексту. Адже автори опрацювали, уклали та представили систему джерел, які більшою чи меншою мірою стосуються висвітлення питань лінгвістичного аналізу.

Для зручності користування вкінці наведений *Термінологічний покажчик* (с. 375-391).

Авторський колектив пропонує словник для використання студентами під час вивчення лінгвістичного аналізу тексту як навчальної дисципліни та небезпідставно, на наш погляд, сподівається, як зазначено в передмові, що він стане у пригоді ширшому колу користувачів – усім, хто цікавиться питаннями лінгвостилістики. Фаховість, науковість, багатоаспектність, урахування найсучасніших досліджень мовознавчої науки, затребуваність – ось деякі характеристики рецензованої праці. Таким чином, можна стверджувати, що скарбниця української термінографії поповнилася ще одним справді цінним виданням.

Пена Л.І. Лінгвістичний аналіз тексту в термінах. Рец.: Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів / Голянич М.І., Іванишин Н.Я., Ріжко Р.Л., Стефурак Р.І.; за редакцією М.І.Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с. *Українознавчі студії*. 2014-2015. № 15-16. С. 362-365.